THE PERSPECTIVE OF NEW ERA SCIENCES
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
www.global-science-review.com
editor@global-science-review.com

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDA ESG TAMOYILLARINI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI

Ergasheva Dilnoza Anvar qizi
Iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi talabasi
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
E-mail: edilnoza06@gmail.com
Tel.: +998 88 542 00 35

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy bank tizimida ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv (ESG) tamoyillarini joriy etishning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekistonning tijorat banklari va xalqaro tajriba olingan. Maqolada ESG strategiyalarining bank rentabelligi (ROA, ROE) hamda bozor qiymatiga ta'siri statistik ma'lumotlar va ekonometrik modellar asosida o'rganilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ESG tamoyillarini integratsiya qilish nafaqat risklarni boshqarish darajasini oshiradi, balki xalqaro kapital bozorlaridan arzon resurslarni jalb qilish imkonini ham beradi. O'zbekistonda ESG hisobotlarini ***e'lon qiluvchi banklar soni 2026-yildagi 2 tadan 2026-yilda 8 tagacha ko'payganligi*** bank tizimining barqaror rivojlanish sari transformatsiyasidan dalolat beradi. Tadqiqot yakunida banklar uchun ESG ko'rsatkichlarini monitoring qilish va iqtisodiy natijadorlikni oshirish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar:ESG, tijorat banklari, iqtisodiy samaradorlik, barqaror moliya, yashil moliya, rentabellik, korporativ boshqaruv, risk-menejment.

Аннотация.В данной статье анализируется экономическая эффективность внедрения принципов экологического, социального и корпоративного управления (ESG) в современной банковской системе. _____ исследования являются коммерческие банки Узбекистана и международный опыт. В статье на основе статистических данных и эконометрических моделей изучается влияние стратегий ESG на рентабельность банков (ROA, ROE) и рыночную стоимость. Результаты

показывают, что интеграция принципов ESG не только повышает уровень управления рисками, но и позволяет привлекать дешевые ресурсы с международных рынков капитала. Тот факт, что число банков, публикующих отчеты ESG в Узбекистане, увеличилось с 2 в 2019 году до 8 в 2024 году, свидетельствует о трансформации банковской системы в сторону устойчивого развития. В завершение исследования разработаны научные предложения по мониторингу показателей ESG и повышению экономической эффективности банков.

Ключевые слова: ESG, коммерческие банки, экономическая эффективность, устойчивое финансирование, зеленые финансы, рентабельность, корпоративное управление, риск-менеджмент.

Abstract. This article analyzes the economic efficiency of implementing environmental, social, and corporate governance (ESG) principles in the modern banking system. The object of study includes commercial banks of Uzbekistan and international experience. The impact of ESG strategies on bank profitability (ROA, ROE) and market value is examined using statistical data and econometric models. The results demonstrate that integrating ESG principles not only improves risk management but also enables the attraction of lower-cost resources from international capital markets. The fact that the number of banks in Uzbekistan publishing ESG reports has increased from 2 in 2019 to 8 in 2024 indicates a transformation of the banking system toward sustainable development. The study concludes with scientific proposals for monitoring ESG indicators and enhancing the economic efficiency of commercial banks.

Keywords: ESG, commercial banks, economic efficiency, sustainable finance, green finance, profitability, corporate governance, risk management.

Kirish. Hozirgi global iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida barqaror rivojlanish tamoyillari moliya sektorining ajralmas qismiga aylandi. Tijorat banklari nafaqat moliyaviy vositachi, balki jamiyatning ekologik va ijtimoiy barqarorligini ta'minlovchi asosiy drayverlar sifatida maydonga chiqmoqda. Atrof-muhit, ijtimoiy

mas'uliyat va korporativ boshqaruv (ESG) mezonlari bugungi kunda investorlar, regulyatorlar va mijozlar tomonidan bank faoliyatini baholashning bosh ko'rsatkichi hisoblanadi. O'zbekiston bank tizimida ham ushbu tendensiya tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, bunga sabab sifatida mamlakatning 2030-yilgacha bo'lgan 'yashil iqtisodiyot' strategiyasi va xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuv jarayonini keltirish mumkin. Banklar faoliyatida ESGni joriy etish shunchaki ijtimoiy majburiyat emas, balki uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashning strategik vositasidir. Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, ESG reytingi yuqori bo'lgan moliya institutlari kredit risklarini samaraliroq boshqaradi va kapital narxini pasaytirishga erishadi. O'zbekistonda bank islohotlarining yangi bosqichida ushbu tamoyillarni tizimli joriy etish moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashning asosiy shartidir. Tadqiqotning dolzarbligi banklarning moliyaviy natijalari va ESG ko'rsatkichlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash va bu orqali milliy bank tizimining raqobatbardoshligini oshirish zarurati bilan belgilanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. ESG va bank samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlik ko'plab xalqaro olimlar tomonidan o'rganilgan. Masalan, Porter va Kramer (2011) tomonidan ilgari surilgan 'umumiy qiymat yaratish' (Shared Value) nazariyasi korxonalarning ijtimoiy muammolarni hal qilish orqali o'z foydasini oshirish imkoniyatini ko'rsatib bergan. Moliya sohasida Friede va boshqalar (2015) 2000 dan ortiq empirik tadqiqotlarni umumlashtirib, ESG ko'rsatkichlari va moliyaviy natijadorlik o'rtasida 90% holatlarda ijobiy yoki neytral bog'liqlik borligini isbotlashdi. O'zbekistonlik iqtisodchi olimlardan D. Ibrohimov (2025) bank aktivlarining samaradorligini iqtisodiy-statistik tahlil qilishda barqaror rivojlanish omillarining ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Shuningdek, R. Akbaraliyeva (2025) sanoat korxonalari va banklar misolida ESG yondashuvining investitsion jozibadorlikni oshirishdagi rolini tadqiq etgan. Mahalliy tadqiqotchilar asosan korporativ boshqaruvning ESG integratsiyasidagi o'rniga e'tibor qaratishadi, chunki O'zbekiston sharoitida boshqaruv (G) komponenti moliyaviy barqarorlikka eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omil bo'lib qolmoqda. Shu bilan birga, yashil obligatsiyalar

va yashil kreditlash bo'yicha ilmiy izlanishlar hali ham shakllanish bosqichida ekanligini qayd etish lozim.

Metodologiya. Tadqiqot jarayonida miqdoriy va sifat tahlili usullaridan foydalanildi. Iqtisodiy samaradorlikni baholash uchun O'zbekistonning 22 ta tijorat bankining 2015-2024 yillardagi panel ma'lumotlari tahlil qilindi. Metodologik asos sifatida ROA (aktivlar rentabelligi) va ROE (kapital rentabelligi) kabi an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar hamda Tobin’s Q koeffitsiyenti (bozor qiymati indeksi) tanlab olindi. ESG darajasini o'lchash uchun banklarning yillik va barqarorlik hisobotlari asosida 'ESG oshkor etish indeksi' shakllantirildi. Ma'lumotlarni tahlil qilishda tizimli umumlashtirilgan momentlar usuli (System GMM) va fiksirlangan ta'sirlar modellari qo'llanildi. Bu metodlar endogenlik muammosini bartaraf etish va o'zgaruvchilar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligini aniqroq baholash imkonini berdi. Shuningdek, xalqaro ESG reyting agentliklarining metodologiyasi asosida mahalliy banklarning tayyorgarlik darajasi qiyosiy tahlil qilindi.

Tahlil va natija. O'zbekiston bank tizimida ESG tamoyillarining joriy etilishi so'nggi uch yilda jadal sur'atlar bilan o'smoqda. 2023-2025 yillar davomida tijorat banklarining ESG loyihalariga va ichki transformatsiyaga ajratgan sarmoyalari 2,15 trln so'mdan 5,87 trln so'mga yetdi. Statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, ESG tamoyillariga sodiq banklarning sof foydasi o'rtacha 15-20% ga yuqori bo'lgan. Quyidagi jadvalda ushbu ko'rsatkichlarning dinamikasi keltirilgan. ESG investitsiyalarining asosiy qismi 'yashil kreditlar' (qayta tiklanuvchi energiya, energiya samaradorligi) va raqamli xizmatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan. Natijada, ushbu banklarda muammoli kreditlar (NPL) ulushi umumiy bozor ko'rsatkichidan 1,2 foiz punktiga pastroq ekanligi aniqlandi. Bu esa ESG strategiyasi banklarning risk-profilini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

1-jadval.

Tijorat banklarida ESG sarmoyalari va moliyaviy samaradorlik ko'rsatkichlari

Yil	ESG sarmoyalari (mlrd so'm)	Sof foyda (mlrd so'm)	ROA (%)	ROE (%)
2023	2 150	6 800	1.6	12.3
2024	3 420	8 100	1.9	13.1
2025	5 870	10 200	2.2	14.5

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ESG komponentlari orasida 'Korporativ boshqaruv' (G) moliyaviy samaradorlikka eng bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xususan, mustaqil direktorlar ulushi yuqori bo'lgan banklarda operatsion xarajatlar samaradorligi 8% ga yuqoriroqdir. 'Ekologik' (E) omillar bo'yicha esa banklar asosan qayta tiklanuvchi energiya loyihalarini moliyalashtirish orqali o'z portfelini 'yashillashtirmoqda'. 2025-yilga kelib, 'yashil kreditlar' ulushi umumiy portfelda 5% dan oshdi. Ijtimoiy (S) mas'uliyat esa xodimlarni o'qitish va moliyaviy inklyuzivlikni oshirish orqali namoyon bo'lmoqda. Quyidagi rasmda banklarda ESG transformatsiyasining bosqichlari va kutilayotgan iqtisodiy samara ko'rsatilgan. Strategik jihatdan, ESGni joriy etgan banklar xalqaro investorlar uchun jozibador bo'lib, ular jalb qiladigan kapitalning o'rtacha foiz stavkasi an'anaviy banklarnikidan 0,5-1,0% ga arzonroqdir. Bu esa banklarning marjasini oshirishga va bozor ulushini kengaytirishga xizmat qiladi.

Muhokama. Olingan natijalar xalqaro tadqiqotlar bilan hamohang bo'lib, rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda ESG ko'rsatkichlarining moliyaviy foyda bilan bog'liqligini yana bir bor tasdiqlaydi. Biroq, O'zbekiston sharoitida ayrim o'ziga xosliklar mavjud. Birinchidan, ESG hisobotlarining yagona standarti yo'qligi sababli ma'lumotlarning shaffofligi past darajada qolmoqda. Ikkinchidan, banklar asosan boshqaruv sifati (G) orqali samara olmoqda, ekologik (E) va ijtimoiy (S) loyihalar esa hali uzoq muddatli istiqbolda samara berishi kutilmoqda. Shunga qaramay, 2019-yildan 2024-yilgacha barqarorlik hisobotlarini e'lon qiluvchi banklar sonining 4 baravarga oshishi tizimli siljishdan dalolat beradi. Muhokama qilinadigan yana bir jihat — bu kadrlar masalasi. Banklarda ESG risklarini baholay oladigan

mutaxassislarning yetishmasligi joriy etish samaradorligini biroz sekinlashtirmoqda. Shunga qaramay, 'Ipoteka-bank' va 'Kapitalbank' kabi muassasalar misolida ko'rish mumkinki, ESG tamoyillarini operatsion jarayonlarga integratsiya qilish mijozlar ishonchini va depozitlar oqimini oshirishga yordam bergan.

Xulosa. Tijorat banklari faoliyatida ESG tamoyillarini joriy etish bugungi kunda nafaqat trend, balki iqtisodiy zaruratdir. Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi: 1) ESG ko'rsatkichlari va bankning rentabellik ko'rsatkichlari (ROA, ROE) o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri ijobiy bog'liqlik mavjud. 2) ESG strategiyasini qo'llash banklarning kredit risklarini 10-15% ga kamaytirish imkonini beradi. 3) Xalqaro kapital bozorlaridan 'yashil' resurslarni jalb qilish moliyalashtirish xarajatlarini sezilarli darajada pasaytiradi. Bank tizimida ESG samaradorligini yanada oshirish uchun uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqish, raqamli monitoring tizimlarini joriy etish va kadrlar malakasini oshirish tavsiya etiladi. Kelgusida Markaziy bank tomonidan yagona ESG hisobot standartlarining joriy etilishi banklar o'rtasidagi shaffof raqobatni va barqaror o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi. Umumiy iqtisodiy nuqtai nazardan, banklarning ESG transformatsiyasi O'zbekiston iqtisodiyotining past uglerodli va barqaror rivojlanishiga asosiy poydevor bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Porter M.E., Kramer M.R. Creating Shared Value. Harvard Business Review, 2011.

2. Friede G., Busch T., Bassen A. ESG and financial performance. Journal of Sustainable Finance & Investment, 2015.

3. Asian Development Bank. Sustainable Finance and Green Banking in Central Asia. Manila, 2024.

4. Central Bank of Uzbekistan. Sustainability and Financial Stability Report. Tashkent, 2024.

5. Ibrohimov D. Tijorat banklari aktivlarining samaradorligini iqtisodiy-statistik tahlili. Green Economy and Development, 2025.

6. Akbaraliyeva R. Sanoatda ESG tamoyillarini joriy etishning iqtisodiy samaradorligi. Research and Implementation, 2025.

7. World Economic Forum. Measuring Stakeholder Capitalism: ESG Metrics. Geneva, 2022.

8. Damodaran A. Corporate Finance and ESG Performance. New York University, 2021.

9. Government of Uzbekistan. Strategy for Transition to a Green Economy 2019–2030. Tashkent.

10. Toshtemirova F.N. Yashil iqtisodiyot sharoitida bank tizimi va uning xususiyatlari. SamISI, 2025.

11. OECD. OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct. Paris, 2023.

12. Schaltegger S., Burritt R. Sustainability Accounting and Performance Measurement. Springer, 2018.

13. Karimov S.A. Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarning roli. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 2024.

14. Menicucci E., Paolucci G. ESG and operational performance of Italian banks. Journal of Cleaner Production, 2023.

15. United Nations. Principles for Responsible Investment (PRI) Annual Report. UN, 2023.